

останню хвилю мігрантів, які вже інтегрувалися в місцеві ком'юніті. І завдяки Майдану люди почали більше співпрацювати, щоб підтримати Майдан, наших хлопців в АТО. Створилося багато волонтерських рухів по всьому світі серед українців-діаспорян – від Європи до Шанхаю і Австралії” [<http://www.5.ua/hronika-maidany/maidan-rozbudyv-naimolodshu-chastynu-ukrainskoi-diaspory-imobilizuvav-tsiu-molod-ekspert-87103.html>].

Революція Гідності – особлива сторінка в історії українців, як материкових, так і діаспорних. Майдан мобілізував українську діаспору в цілому світі і спонукали до активних політичних акцій, які не припиняються і до цього часу. Цим українці прагнуть тримати уряди країн свого поселення в постійній увазі до українських подій, формувати громадську думку щодо законності і справедливості дій українців щодо злочинного уряду Януковича, щодо бажання самим визначитися шляхом демократичних виборів у стратегії розвитку своєї держави, щодо санкцій проти окупантів тощо. Українці діаспори розгорнули нові форми діяльності, які працюють на імідж України, багато роблячи замість уряду. Часто громади ставала єдиним рупором України в країнах, де українські послы пішли у відставку.

Незважаючи на складні часи, українські активісти-діаспорчани продовжують працювати на Україну. І не тільки збираючи кошти на потреби армії, госпіталів, але й пропагуючи українську культуру за кордоном, демонструючи “справжність та щирість українців в усьому світі, їхні успіхи та незламне бажання приєднатися до цивілізованого світу, в якому поважають права людей, свободу слова та волевиявлення” [http://24tv.ua/inshiy_maydan_yak_revolyutsiya_gidnosti_zminila_ukrayinsku_diasporu_v_avstriyi_n700857]. Усвідомлюючи свою місію, українські церкви діаспори сприяють формуванню в українцях європейської та християнської ідентичності, невід’ємною частиною якої є національно-конфесійний патріотизм.

Филипович Людмила

Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

НОВІ ВЕКТОРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ

**Fylypovych L. NEW VECTORS OF RELIGION FUNCTIONING IN
MODERN UKRAINIAN SOCIETY.**

Based on the general reflection about functionality of religion the author analyzes the transformations that have occurred recent years in the functioning of religious organizations in Ukraine, highlighting new vectors of the influence of religion on society.

Функціональність релігії, як і її функції, не є сталою величиною і залежить від рівня розвитку релігії та її носіїв, від її структури та форм інституалізації, від загальних і конкретних запитів суспільства та індивіда чи спільноти. Відтак функціональність релігії завжди соціально й духовно спричинена. Вона набуває специфічних форм вияву, які з часом конститууються, консерватизуються, забезпечуючи стабільність тій чи іншій системі поглядів, способу життя певної спільноти людей. Але та чи інша конфесія не може не реагувати на зміни зовнішнього щодо неї порядку, оскільки виникає небезпека втратити своїх послідовників, що призведе до смерті цієї релігійної традиції. Крім того, існують чисто внутрішні потреби в релігії, що пов'язано із необхідністю уточнити віросповідні положення, ускладнити чи спростити культ, змінити форму організації, придати їй ідеологічні відповідальності.

Релігія в своєму функціонуванні спрямовує вплив на різні сфери буття людини і суспільства. Такими об'єктами впливу виступають окремі індивіди, різні спільноти (сім'я, асоціації, об'єднання, організації, народ, нація тощо), держава та її органи влади, міжнародні співтовариства та структури. Зрозуміло, що не сама релігія прямо впливає на ці спільноти, а використовує конкретних носіїв релігійних поглядів та виконавців релігійного культу, впливає, як правило, через і завдяки релігійним організаціям. Ефективність функціонування тієї чи іншої конфесії залежить і від кількісних показників (чисельність послідовників та їх об'єднань), і від показників якісних (рівень релігійності та релігійної освіченості, досвід спілкування із світом сакральним і світом профанним, вправність управління у прийнятті і виконанні певних рішень, ступінь опанування сучасними технологіями комунікацій та зв'язку тощо). Будь-яка релігія зацікавлена у щонайширшому охопленні своїм віровченням та цінностями якнайбільшого числа послідовників. Тобто експансіоністські орієнтації притаманні всім релігіям, оскільки від успіху в цьому напрямі залежить вітальність (живучість) релігії. Але кожна конфесійна традиція випрацювала свої форми виживання і розвитку: від неухильної вимоги належати до конкретної віросповідної спільноти в силу свого народження (етнічні релігії) до масового навернення у нову віру через відмову від пробацьківських традицій (світові релігії), від неможливості і заборон будь-яких переходів з однієї конфесійної традиції в іншу до широкого права вибору будь-якої з таких традицій і нескінченної кількості разів їх зміни.

Найбільш повно і успішно релігія функціонує через релігійні інституції, які виступають основною формою реалізації суспільної сутності релігійного феномену. Саме релігійні інституції забезпечують найрезультативнішу функціональність релігії.

Про повноту виявів такої функціональності свідчать її різновиди, серед яких виділяємо світоглядно-сенсаційну, ціннісно-регуля-

тивну, комунікативно-трансляуючу, соціально-інтегративну, націстворчу і націзберігаючу, освітньо-просвітницьку, господарсько-економічну, науково-культурницьку, інформативно-видавничу, благодійницьку тощо.

Названі функції виокремлювалися в процесі розвитку самої релігії. Соціально-культурна та ідейно-духовна реальність формулює свої виклики до релігії, на які вона повинна давати своєчасні і адекватні відповіді. Тому функціональність релігії постійно змінюється, що залежить як від загальносвітових тенденцій розвитку суспільства, так і суто локальних, а тому специфічних обставин. Так, скажімо, епоха просвітництва, з одного боку, звузила функціональне поле релігійних впливів, але з іншого – урізноманітнила і поглибила нові форми присутності релігії в житті особи і суспільства. Секуляризація суспільства, що почалася саме в новій добі, стала принципово новим ситуативним тлом, на фоні якого функціональність релігії зазнала чи не найбільших трансформацій. Вперше релігія вимушена була взяти до уваги такого серйозного опонента, як світське суспільство, яке існувало і раніше, але ідейно оформило свої принципи у філософії та ідеології просвітництва.

Нинішня, постмодерна доба, сформулювала не менш вагомі запити-виклики релігії. Тому є сенс говорити про особливості трансформації функціональності релігії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Цей час характеризується “великим поверненням” релігії у глобальну політику, у міжнародні відносини, у державне будівництво, у вирішення екологічних проблем, у біологічне і соціальне буття людини. Ознаками цього повернення є класичні приклади, до яких вдаються експерти, критикуючи несправджені прогнози відмирання релігії в суспільному та індивідуальному житті. Про це ґрунтовно пише В. Єленський у своїй книзі “Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ ст.” (Львів, 2013). Ісламський вибух, євангельський бум, католицьке піднесення, неорелігійних ажіотаж, пострадянське відродження – ось ті процеси, свідками яких є сучасне покоління. На фоні цих глобальних процесів в особливому фокусі постає і український проект як особливий (для нас) випадок “великого повернення”. При всій важливості світових подій, які не могли не відгукнутися в свідомості українців, внутрішні проблеми розвитку українського суспільства є пріоритетними. А тому зацікавлення власне українськими церквами та релігійними інституціями, які функціонують серед народу України, їх включення або невключення до суспільних процесів – основний предмет аналізу.

Український релігієзнавець А. Колодний вважає, що релігійна мережа України (як і її конфесійність) на кінець ХХ ст. фактично сформувались [1]. Він фіксує порівняно незначне щорічне зростання релігійної мережі, яке не впливає на кардинальну зміну релігійного ландшафту

України. Це підтверджується як статистичними даними, так і матеріалами соціопитування, що проводять авторитетні соціологічні центри та інституції. Після 70 років примусового державного атеїзму, коли кількість віруючих коливалася в межах дозволених 10 %, певним соціологічним шоком стало дослідження Центру Разумкова, яке зафіксувало 65 % віруючих в Україні у 1995 р. Відтоді кількість тих, хто визнає себе віруючим, коливається в межах 60–75 %, різко не зростаючи і не зменшуючись. У 2000 р. кількість громадян, які визначали себе віруючими, сягала 58 %, у 2010 – 71 %, 2013 – 67 %, 2014 – 76 %, а 2016 – 70 % [2].

Є підстави стверджувати, що релігійність перетворюється у масове явище. Якість тієї релігійності – то окрема розмова, але те, що бути релігійним сьогодні більш популярно, ніж заявляти про свою невіру чи ж атеїстичність, те є фактом. Громадська думка загалом позитивно ставиться до релігії, окремих релігійних лідерів, до їх духовних та соціальних ініціатив.

Релігійні організації збільшують свою присутність у різних сферах суспільного життя, зростає їх імідж в очах простих українців, державних і громадських діячів. Про це також красномовно свідчать результати опитувань. Відсоток тих, хто довіряє церкві, завжди був відносно високим в Україні. Він і зараз утримує першу позицію серед суспільних і політичних інститутів. У 2016 році довіру до церкви виявили 57 % опитаних: від 83 % жителів Заходу до 51 % жителів Півдня і Сходу. У всіх регіонах, крім Донбасу, число тих, хто довіряє Церкві перевищує число тих, хто їй не довіряє. Досить високим рівнем довіри користуються також предстоятелі найчисельніших церков України. Так, Патріарху Київському і всієї Руси-України Філарету тією чи іншою мірою довіряють 40 % громадян, Митрополиту Київському і всієї України Онуфрію – 32 %, Верховному Архієпископу Києво-Галицькому Святославу – 29 % [3].

За сучасних умов релігійні інституції у своїй діяльності все більше виходять за межі того, що характеризує їх як власне релігійні, оскільки у своїй діяльності вони значною мірою змушені переорієнтуватися з вертикального підпорядкування відносин “людина–Бог” на горизонтальне “людина–людина” (а відтак – “церква–людина”), що веде до зменшення в них сакральних моментів. Секуляризаційний процес виступає при цьому актом внутрішнього якісного трансформування релігійного комплексу, в ході якого відбувається розмивання межі між релігією і тим, що нею, власне, не є. Зрештою це веде до істотного звуження сфери реалізації її традиційної функціональності, навіть зникнення деяких соціальних функцій релігії, зокрема функції легітимації, перехід неосновних функцій в основні (благодійництво, освітньо-просвітництво), з’яви нових (комерційна, менеджерська, індустріальна).

Нині релігія починає активно функціонувати, а відтак і виконувати свої функції у господарсько-економічній, освітньо-просвітницькій, соціально-менеджерській, науково-культурній, військово-патріотичній та інформаційно-видавничій сферах. Її прагнуть використовувати як чинник збереження національної ідентичності. Особливу роль релігія відіграла в соціально-політичних подіях Майдану 2013–2014 рр. Вона активно віднаходить себе на фронтах війни, в ситуаціях поствоєнних синдромів, у волонтерських рухах, в інвалідних і сирітських проблемах, які спричинені військовою та інформаційною агресією Росії проти України. Частково ці нові функціональності вже осмислені експертами [4]. Комусь може здатися, що відбувається “змищення” функцій релігійних інституцій, заміщення чисто релігійних обов’язків соціальними чи культурними, медично- і психологічно реабілітаційними. Церкву звинувачують у тому, що вона береться не за притаманні їй справи, що вона замінює собою державні органи, зокрема фінансові, соціальні чи медичні їх інституції. Закидають церкві те, що таким входженням у суспільство вона прагне вижити, набрати бали для додаткового авторитету в суспільстві.

Можна по-різному оцінити присутність церкви в сучасному житті країни. Можна обирати різні стратегії церковної поведінки: від повного занурення в соціально-економічні і політичні проблеми до абсолютного їх ігнорування. І у тієї чи іншої позиції знайдуться прихильники. Але важливим є те, що самі церкви розуміють необхідність переосмислення своєї ролі у суспільстві. Вони не відмовляються від виконання традиційних функцій, але роздумують над формулюванням нових покликань і завдань, дуже часто випереджаючи державні структури у формулюванні стратегічних планів для країни.

Так, церква сміливо бере на себе функцію творення нових смислів для історичного поступу України. Вона формує і формує нові стратегії соціального розвитку, вимагаючи нового суспільного договору, який би базувався на альтернативній нинішній системі цінностей. Церква претендує бути миротворцем між різними соціальними верствами українського суспільства, між владою і народом, навіть між протиборчими політичними силами. Церква є модератором в міжконфесійних і державно-церковних відносинах, подеколи більш вдалим і результативним, ніж сама держава чи громадські організації. Про це, зокрема, свідчить діяльність Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. Церква часто виступає в ролі суспільного альянсиста, актуалізуючи екологічні проблеми, виявляючи соціальні недуги (корупція, жадність, продажність тощо) та пропонуючи шляхи їх подолання. Нові функції, які не притаманні класичній природі Церкви як інституту, що зник до глухої оборони або підпілля в попередню епоху, нині змінюють саму церкву. Вона стає іншою – з пасивної, залежної, наляканої, безініціативної, забобонної перетворюється у свій спосіб на двигун українського суспільства.

Тривалий час суспільство ніби випереджало Церкву у своїх планах, очікуваннях, надіях. Але відсутність значних змін в соціальній і політичній сфері виштовхує Церкву як духовну одиницю на передову боротьби за нову Україну. Правда, при цьому йде мова не про всі церковні спільноти, наявні і діючі в конфесійному просторі України. Церква дозволяє собі (!) не просто бути незадоволеною владою, критикувати її, а й пред'являти претензії, формулювати вимоги до влади, до суспільства, випереджаючи останнє і за масштабністю бачення проблем, і за швидкістю їх розпізнавання, і за варіативністю їх вирішення.

Відтак, Церква в Україні стала поводитим свого народу, умиротворцем суспільства, врозумленцем влади. Сакралізація нових функцій релігійних інституцій, надання священного статусу новим їх відносинам суттєво розширює “соціальний простір” релігії, урізноманітнює сфери її функціонування, створює нові вектори взаємин релігії і людини, церкви і суспільства.

Література

1. Колодний А. Релігійна мережа України в її проблемах і перспективах / А. Колодний // Інституалізаційні процеси конфесійного життя світу й України. – Київ : УАР, 2015. – С. 9.
2. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин : інформаційні матеріали. – Київ, 2013; Релігія, Церква, суспільство і держава: два роки після Майдану : інформаційні матеріали. – Київ, 2016.
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/Religiya_200516_A4.compressed.pdf.
4. Майдан і Церква: хроніка подій та експертна оцінка. – Київ, 2014; Майдан. Свідчення. 2013–2014 роки. – Київ, 2016

Харламов Михайло

Національний університет цивільного захисту України,

Резніков Владислав

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

**Kharlamov M., Reznikov V. FORMATION OF INFORMATION CULTURE
IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CIVIL SOCIETY.**

The paper discusses some of the issues of formation of information culture in the process of formation of Ukrainian civil society.